

La paraula pública: parlar per no dir res, o per dir alguna cosa

Joan-Francesc Mira

Antropòleg, escriptor i membre de l'Institut d'Estudis Catalans

És cert que, com afirma el programa d'aquest seminari, «al principi era la paraula», o «existia» la paraula, *verbum, ho lógos*. Almenys això és cert en la tradició bíblica i cristiana, que és encara (per quant de temps?) la nostra. I pareix que la paraula era Déu, o això pensava l'autor de l'Evangelí de Joan, segurament influït per alguna forma de neoplatonisme o per corrents d'idees més o menys de moda en aquell temps. I sobre això, és clar, ens podríem enrotllar i estirar (per cert, han observat vostès que l'expressió «enrotllar-se» és ben recent, i que fa una generació o dues no existia? Deu ser que trenta anys endarrere la gent no s'enrotllava tant, no parolejava o parlotejava tant, que la logorrea ambiental, radiofònica i televisiva, no era una plaga tan estesa i tan aguda?, o que tothom era, com qui diu, més sobri d'expressió i més amant del discurs lineal i concret, no del discurs que s'enrotlla —com una persiana, com un plat d'espaguetis— i torna i torna i no trau cap a res?), i començar aquesta intervenció, que no lliçó, com un exemple actiu del mateix tema del títol o del curs. Parlar i parlar, vagarejar amb els mots i les frases, pot ser un art, útil o inútil com totes les arts, estèticament atractiu o bé del tot desagradable, entretingut o pesat, molt bell o molt lleig, o el que vostès voldran: en qualsevol cas és un art molt antic, un art original, con-substancial amb l'espècie parlant que som els humans (els àngels parlen poc: més aviat canten himnes i fan música a les altes esferes).

Però si és cert que en la nostra tradició la paraula és el principi del món, no vol dir que siga una veritat universal, ni un misteri de fons de totes les cultures. Per als redactors del llibre del Gènesi, Déu crea el món del no-res, i el crea amb la paraula: *fiat lux*, «que es faça la llum», i apareix la llum, etcètera. Cosa que explica també el valor metafísic, teològic, de la paraula divina i revelada: en la Bíblia hebrea, en el Nou Testament, o en l'Alcorà. Déu ha parlat, poca broma, i la realitat correspon a les

seues paraules: les coses són com Déu diu, i no seran mai ni podran ser de cap altra manera. Per això les paraules del llibre sagrat no es poden alterar: en la càbala, canviar un mot pot ser canviar el món; en l'islam, la paraula d'Al·là té només una llengua. Perquè en les religions del Llibre, sempre es parla –i eventualment s'escriu allò que ha estat dit o dictat– per dir alguna cosa: no tindria sentit parlar per no dir res. Això també ho havíem heretat, segle rere segle, i potser també ho hem perdut.

En tot cas, no és sobrer recordar que, en la teogonia grega, el principi del món no és un Déu etern i personal que parla i crea: en el principi era el caos, no la paraula-déu ni el déu de la paraula, i passar del desordre, la confusió total i la barreja, a l'univers ordenat, al cosmos, no és un procés fàcil i sense greus conflictes i baralles entre la llum i la tenebra, entre la terra i el cel. El resultat final, el món dels déus olímpics, és la condició humana portada a la perfecció més que humana: una condició d'ordre natural i ordre civil, de justícia (si pot ser) i de bellesa, en la qual la paraula (la dels déus i també la dels homes) està plena de contingut i de sentit. D'ací venim, doncs, dels grecs –i dels romans– i d'un judaisme parcialment hel·lenitzat, que en diem *cris-tianisme* i *Església*.

Dels molts invents dels grecs, la retòrica i la política no haurien de figurar entre els menors: dos invents perfectament lligats i complementaris, i lligats igualment al *lógos* com a paraula i com a raonament. L'invent de la política vol dir l'invent de la ciutadania, del que ara en diríem «sobirania popular» i d'alguns detalls més que formen encara la base conceptual del que solem anomenar *democràcia*. I això, com vostès saben perfectament, funcionava a base d'assemblees, més o menys regulars, i amb poder decisor en matèria de lleis, de càrrecs públics, de guerres i paus i de conflictes diplomàtics o jurídics. Funcionava sobre la base de l'habilitat de qui parlava per convèncer els seus oients, que eren també els votants. Dit d'una altra manera: la democràcia funcionava (i jo crec que funciona encara, si funciona) amb els instruments de l'art de la retòrica. És a dir, sobre l'habilitat per parlar en públic, amb un discurs eficaç i persuasiu. No vol dir que la claredat, el mètode ordenat d'exposició, els raonaments impecables i verços, tingueren sempre un efecte convincent i positiu: també Demòstenes ho recorda més d'una vegada en els discursos, quan es queixa que sovint els assistents a l'assemblea fan més cabal de les intervencions arravatades i buides que dels seus arguments tan raonables i tan sòlids (*demagògia*, òbviament, també és paraula grega). En tot cas, l'anècdota biogràfica del mateix Demòstenes conta que quan era encara jove i aprenent feia esforços per parlar clarament, passejant per la platja amb un grapat de pedretes a la boca, i per imposar la seua veu a la remor de les ones de la mar: el discurs només era eficaç, doncs, si era pronunciat amb paraula

clara i amb veu poderosa i vibrant. Era, no cal dir-ho, el llenguatge oral portant a l'eficàcia màxima tots els seus recursos. Demòstenes, certament, no parlava per parlar, parlava per dir coses (sobre la pau i la guerra, sobre la llibertat, sobre Filip de Macedònia), però sabia que si no ho deia alt i clar, era com si no les digués. Farfallejar, trabucar-se, confondre els mots, és per a l'art de la retòrica un defecte radical: qui vol dir alguna cosa, i no sap com expressar-la amb claredat (parlem del fet de parlar, no d'escriure), serà com si no diguera res; i qui parla de manera confusa, potser és que no té clar què vol dir. Aquest és el fonament clàssic de la retòrica, la qual retòrica, no ho oblidem, va ser també l'instrument de la república romana, de la pràctica judicial, i també de l'educació dels joves de casa bona des del temps de Demòstenes fins al sant Agustí, i més endavant des dels segles XIV o XV fins ben entrat el segle XX. Curiosament, la sofística, vinguda de les ciutats jòniques d'Àsia Menor, no és de cap manera incompatible amb la gran retòrica atenesa: el sofista (en el «pitjor» sentit del mot, ja que Sòcrates, gran parlador, també era tingut per sofista) potser no té com a objectiu la «veritat» —si és que tal cosa existeix—, però pretén dominar, com l'orador, unes certes habilitats per al discurs. El sofista que ensenya a argumentar s'ocupa també de l'eficàcia persuasiva del mateix argument: sempre es tracta de dir alguna cosa, siga a favor o en contra d'una tesi, per demostrar això o per rebatre allò; no es tracta mai de no dir res, no es tracta d'opinar confusament, no és acceptable el bla-bla-bla. I aquesta és, també, la tradició dels clàssics.

L'orador, doncs (l'home que sap parlar en públic, i que sap parlar bé), és un dels models ideals de la història social i cultural d'Europa, i un dels models més antics i permanents. Saber parlar en públic, per a un públic (sovint un públic expert), és des dels grecs i els romans una alta qualitat humana. Que no consisteix simplement a saber «conversar», ni a opinar distretament, ni a ficar cullerada, ni a vagarejar confusament amb el llenguatge. Es tracta justament d'exposar tesis (que vol dir 'posicions': «jo dic que això és així»), d'encadenar amb mètode (que vol dir 'camí per anar d'ací fins allà') idees i fets, d'utilitzar amb tècnica i sistema (amb *art*, amb *ordre*) els arguments adients, inclosos els arguments *ad hominem*, i en definitiva de transmetre el propi pensament als oients i si pot ser convèncer-los. *Persuasions and performances* és el títol d'un magnífic volum sobre «cultura expressiva» d'un gran antropòleg i gran amic meu, James W. Fernandez, títol que em recorda que «persuadir» no sempre és el resultat d'una argumentació rigorosament racional i pels camins de la lògica, sinó que també —i sovint sobretot— pot ser el resultat d'una *performance*, d'una «actuació»: l'art de parlar davant d'un públic —en tant que siga un art— no rau només, per tant, en els recursos d'un mètode que en poguéssim dir «científic», sinó també en els més subtils

recursos de l'escena. Qui parla de manera monocorde, sense inflexions expressives en la veu, sense gestualitat adequada (fins i tot per ràdio, els gestos s'endevinen), sense l'entonació que demana la sintaxi, i sobretot sense la consciència que la paraula és «vista» i escoltada pels oients, és a dir qui no afegeix la *performance* al discurs, sovint és també com si no parlara: si no «transmet» allò que diu, és com si no ho diguera, ja que al destinatari li arriba sense força i sense vida. I aquesta dimensió «teatral» és també part de la tradició de la retòrica. Parlar, per tant —parlar per a algun públic—, ha de significar no únicament 'dir alguna cosa', sinó dir-la de manera persuasiva. I aquest art de l'expressió i de la persuasió, ho torne a recordar, ha estat un dels més valorats i més activament influents en la història d'Europa. Que és una història, entre altres coses, d'advocats, predicadors, professors i polítics. No certament de locutors i de tertulians públics, almenys fins fa ben pocs anys. Confiem només que la història present no anul·le l'altra.

Si no era casual que la democràcia i la retòrica anaren de la mà, tampoc no ho és que a l'Atenes del gran segle, com a la Roma republicana, com als països que en diem «occidentals» —almenys d'ençà que hi ha governs més o menys parlamentaris, i eleccions i tot això—, les professions d'advocat i de polític hagen estat sovint representades per les mateixes persones. Si les expressions *una filípica*, o *una catilinària* no han caigut del tot al poal de les escombraries del llenguatge (com aquelles del llibre *Hem perdut l'oremus*, l'autor del qual, periodista, també és professional de la paraula pública), segurament ja en som molt pocs els qui recordem un batxillerat on apreníem allò de «Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra, quamdiu etiam furor iste tuus nos eludet», etcètera. Ciceró parlant davant del Senat de Roma, Ciceró parlant davant dels tribunals, ha estat per a innombrables generacions d'escolars europeus una mena d'exemple suprem, de *number one* de l'art de la paraula: el polític defensor d'una república ordenada, enemic de la demagògia i dels excessos, sospitós de les intencions de qualsevol aspirant al poder personal; i l'advocat de tota mena de causes defensades amb argumentació impecable i elegant. L'estil, aquesta era la qüestió: l'elegància de l'exposició, la bellesa de la prosa llatina, i un cert moviment de la toga i del braç, una certa expressió concordant en el gest i en la cara, que imaginàvem quan llegíem els seus discursos. Ciceró, com el seu predecessor Demòstenes, era advocat i polític: és a dir, era orador, era expert a parlar en públic i a convèncer un tribunal o un auditori, el senat, l'assemblea. L'advocat com a professional i com a home públic (no el simple «coneixedor de la llei» de la Xina o de l'Islam) és una especialitat clàssica i occidental, i la seua habilitat en l'art de la paraula (tant si ha de persuadir un jurat popular com si ha d'inclinar el judici d'un tribunal professional) forma part del ba-

gatge de l'ofici. Però aquesta habilitat té igualment un immens atractiu diguem-ne «popular»: n'és bona prova, ara mateix, l'èxit dels films americans amb *lawyers, attorneys* i *prosecutors* que actuen com a experts habilíssims en l'escenificació de la paraula i fascinen audiències a tot arreu del món. Això sí, mai no parlen per parlar: sempre parlen per convèncer.

L'altra figura pública en el camp de la paraula, l'altre model de parlador d'ofici, és el predicador. O era, és clar: vostès coneixen ara algun predicador famós, algun *elo-cuente orador sagrado* que era l'estrella invitada en totes les festes d'església? El predicador, d'ençà de la més profunda edat mitjana (gòtica segurament, més que romànica: des del temps sobretot dels ordes mendicants i, justament, dels dominicans: orde de predicadors), ha estat un exemple continu de l'ús de la paraula pública. Amb un impacte, per cert, molt més extens i molt més llarg en el temps que el dels advocats i el dels polítics: els sermons han durat prop de mil anys a l'Europa occidental (la catòlica, i després també la protestant), i simplement hi assistia tothom, de manera regular cada diumenge, i de manera especial en temps de celebracions grosses, quaresmes, missions i altres ocasions més o menys solemnes. I el clero secular i el regular—centenars de milers d'homes en cada moment, milions al llarg dels segles—havia rebut una formació específica per a aquest ús de la paraula en públic: podien ser més o menys il·lustrats, més o menys coneixedors de la teologia, però, a més de saber llatí (i per tant, d'haver llegit una mica de Ciceró, més bé o més malament), havien de saber parlar davant d'una audiència. O això calia suposar, i era condició per a l'exercici professional de rectors i vicaris. Perquè predicar, és a dir parlar davant dels fidels per transmetre la doctrina, commoure els cors o adreçar les conductes, ha estat també vist al llarg dels segles com un art, *Ars praedicandi populo*, com diu el títol d'una obra de Francesc Eiximenis. Un art de dir coses davant de la congregació reunida, i dir-les de manera convincent; aquesta és la qüestió. L'objectiu no era que el públic eixira de l'església com el negre del sermó, «con los pies fríos y la cabeza caliente»: l'objectiu era instil·lar i reforçar conviccions, penetrar en els esperits, moure les ànimes. I tot, d'un costat, dins de l'ortodòxia, és a dir amb un repertori de referents, de creences i d'idees que sempre és el mateix; i de l'altre, seguint una tècnica d'exposició regular i estudiada. L'«art» que explica Eiximenis és el mateix que segueix Vicent Ferrer amb un èxit espectacular per mig Europa: davant de milers i milers d'oients en cada plaça pública o en cada catedral, però sense micròfon ni megafonia, sense pantalla gegant ni escenari il·luminat, sense res; només amb la veu, el gest i la pura paraula. Sabent què volia dir i per a què, això sí, i la manera de dir-ho amb la màxima eficàcia. De sant Vicent, figura màxima de predicador popular, el més gran dels més grans «comunicadors», si

hem de jutjar per l'afluència massiva a les seues actuacions, conservem per fortuna centenars de sermons: el mètode hi era invariable, els recursos de l'art sempre els mateixos (amenaces, inflexions, seduccions, textos de l'escriptura, vivacitat descriptiva, interjeccions, escenificacions, tot el que puguem imaginar i bastant més), i l'eficàcia sembla que era igualment infal·lible. En qualsevol cas, siga que es tracte de la predicació apocalíptica i «gòtica», de la predicació renaixentista i cortesana, ciceroniana, del sermó recargolat, efectista i barroc, o del sermonet col·loquial de la missa de cada diumenge, l'objectiu sempre és «dir coses», i l'efecte buscat és la persuasió. Fins i tot quan l'efecte falla, per excés de retòrica, i després d'escoltar l'eloqüent orador sagrat el fidel pot comentar allò de «no hi he entès res, però ha parlat molt bé». Fins i tot aquest aparent fracàs manifesta el valor superior de l'art de la paraula: l'admiració que desperta (que despertava, ai, en un temps segurament ja passat) el fet mateix de «parlar bé». O allò que percebia com a «parlar bé» un públic predisposat a apreciar els exercicis d'oratoría. Que per a la immensa majoria, recordem-ho, era sempre oratoría sagrada: només una petita part de la població, urbana, educada, aristocràtica, cortesana o burgesa, tenia ocasió d'escoltar alguna vegada «discursos», formals i articulats, que no foren una variant o una altra del sermó religiós. I entre aquesta minoria, és clar, hi havia el petit món de l'acadèmia.

Si l'advocat i el predicador havien de seguir un ordre expositiu, un mètode i un art, el professor sotmetia l'ús de la paraula pública a un rigor més sistemàtic encara. No és casual que el desenvolupament de l'art de predicar siga contemporani de l'expansió de la filosofia escolàstica, ni que els ordes religiosos que més s'han dedicat a la predicació (dominicans, franciscans, i més endavant jesuïtes, per citar-ne només els de més pes) hagen nascut o crescut en íntima relació amb l'ensenyament, els col·legis i les universitats. La universitat, per cert, no és un invent grec ni romà, és un invent de l'Europa medieval, i el seu producte final —el seu producte humà, el model resultant— era el *doctor*: que no era, com ara, aquell que ha investigat un mínim raconet d'alguna abstrusa matèria, sinó aquell supremament capacitat per ensenyar, no amb «llicència», sinó amb autoritat pròpia. Capacitat que es demostrava, òbviament, defensant una tesi: és a dir, afirmant «això és el que jo pense i sostinc sobre tal qüestió discutida, i ho sostinc per tal i tal raó, contra tal raó i tal altra, i estic disposat a mantenir-ho en un debat amb qualsevol de vostès». La *disputatio* és una de les formes més altes de l'ús públic i raonat de la paraula, i la universitat medieval (i això ha durat, en moltes parts d'Europa, fins a temps ben recents) era en bona mesura una escola superior de retòrica: un lloc on el futur graduat no solament «aprenia coses», sinó també l'art d'exposar, argumentar i defensar les coses que aprenia. Amb exercicis cons-

tants, no cal dir-ho, per aconseguir el domini d'aquest art. La pràctica del debat, en efecte, ha format part del currículum habitual (no solament de l'ensenyament superior, sinó del que ara anomenem «mitjà») en tots els països d'Europa. Als col·legis dels jesuïtes—dedicats en grant part a formar les «classes dirigents»— o a les *high schools*, els *licées*, els *colleges* i les facultats menors i majors, els estudiants eren convocats a defensar públicament un argument, una posició, una idea, i a debatre el tema en oposició a uns altres estudiants. Amb premis, medalles, i reconeixements honorífics. Curiosament (o no tan curiosament, vista la manera com preserven les tradicions rituals) són les universitats britàniques i nord-americanes (i moltes *public schools* i *high schools*) les que més han mantingut aquesta pràctica, si més no en forma de clubs, associacions i competicions de debat públic. Un exercici del debat argumentat, que m'agradaria saber quant de temps fa que entre nosaltres no s'ensenya enlloc. Tinc por que no l'ensenyen ni a les escoles de periodisme, maldestrament anomenades «de ciències de la informació».

Perquè aquesta és sobretot la qüestió: «saber parlar» formava part, durant generacions i generacions, de les qualitats que havia de tenir la persona (vull dir la persona masculina, és clar: aplicat a les dones és tota una altra trista història) plenament acompanyada, des dels grecs fins als fills de la burgesia industrial. Els quals, com els seus predecessors en col·legis i universitats, eren educats per a una vida professional que volia dir també vida civil, vida social i vida pública. És clar que aquesta educació arribava només a les elits, i que —fora del camp eclesiàstic— només els membres d'aquestes elits «sabien parlar» en públic, i per a un públic (un públic bastant «privat») que estava compost igualment per membres dels mateixos grups socials: fóra en un context acadèmic, en una societat erudita o científica, en un «saló», en un tribunal, o fins i tot en seu parlamentària. I és clar també que tot això canvia, o comença a canviar, quan l'ús de la paraula pública és un element central de les revolucions burgeses, i després dels seus derivats, els moviments populars i proletaris.

La democràcia de masses, que d'una manera o una altra s'enceta amb la Revolució Francesa, i continua al llarg del segle XIX i del XX, a Europa i fora d'Europa, no representa només una expansió del discurs parlamentari, sinó sobretot l'aparició d'un fenomen del tot nou o radicalment renovat: el míting de sala, de carrer o de plaça. El fet és nou, perquè en el míting ja no es tracta sobretot de «parlar bé» amb els recursos i els referents de la retòrica clàssica (és a dir, de parlar bé davant d'un públic elegit i expert), sinó de moure a la convicció i a l'acció un públic popular, compost per gent que no ha tingut cap contacte (si no era a través del sermó, però això en el context polític compta poc) amb un llenguatge i amb uns conceptes propis de la cultura d'e-

lit. Convèncer i moure a l'acció els assistents a un míting de masses ja no serà, doncs, resultat de la claredat i l'ordre de l'exposició, ni de l'elegància oratòria i la precisió de les idees: en el míting, el desordre i la improvisació, la invectiva directa, l'atac personal, l'insult o la burla, i sobretot l'adequació a allò que l'orador percep com a desig i expectativa dels oients, poden constituir recursos molt més eficaços que els de l'antiga retòrica clàssica. Cosa que significa que el domini d'aquests recursos clàssics (ordre, argumentació racional, mètode, elegància i estil...) no és condició per a l'exercici de la diguem-ne «nova professió» de la política: qualsevol, doncs, sense cap preparació diguem-ne «tècnica», pot aspirar a l'èxit, convertir-se en un líder—en un «líder de masses», o en un «líder d'opinió»: conceptes nous—, arrossegat la gent amb discursos abrindats, guanyar una elecció, dirigir un moviment polític, sindical o social. Cal tenir ben present que l'expansió de la democràcia de masses (però pot haver-n'hi una altra?) és coincident amb la difusió de la premsa «popular», i també amb l'aparició de dos fenòmens o tècniques nous: l'agitació i la propaganda o, en la seua versió integrada i portada a l'extrem, l'*agit-prop*. De tal manera que, en l'activitat política entesa o practicada com a activitat demagògica (però si *demagògia* vol dir 'moure o arrossegat el poble', hi ha cap polític que no la practique?), i en l'activitat intel·lectual, periodística o simplement social que s'hi relaciona de prop o de lluny, el discurs públic té necessàriament com a objectiu incitar a l'acció (de la pacífica i modesta acció de votar, a la revolució violenta): es pot parlar, per tant, dient molt poques coses i mal dites, i tanmateix tindre un èxit notable, si els oients queden confusos i enganyats, però disposats activament en favor de qui parla i en contra dels seus adversaris. A la mort de Pèricles, Atenes va ser dirigida (bel·licosament i catastròficament) per una mena d'homes nous que sabien arrossegat el poble i l'assemblea amb discursos virulents: homes com Cleó, mercader de cuiros, Eucrates, cordeller, o Hipèrbol, fabricant de llànties. Perquè aquesta és també una antiga tradició, llargament interrompuda, i portada a la seua màxima esplendor als nostres dies: Hitler, com sap tothom, era pintor de parets—i demane disculpes als pintors.

Quan les condicions de la vida política permeten (com ha de ser) que tothom pugui parlar en públic davant de tothom, la confusió general n'és un dels resultats tan possibles com inevitables (allò que, amb un curiós eufemisme, en diuen ara «danys col·laterals»). Perquè el dret a la llibertat d'expressió és també això: que pugui expressar-se en públic tant qui en sap com qui no en sap. Parlar en públic, doncs, ha deixat ja fa temps de ser una «especialitat», un art reconegut, una tècnica que cal aprendre i usar segons unes regles i—si és possible—segons una mena d'ètica professional. La tribuna pública ja no està reservada a qui ha rebut una preparació especial

per ocupar-la (advocat, predicador, professor, algú que ha llegit els textos clàssics i que ha estudiat gramàtica i retòrica...), sinó que pot ocupar-la tothom. Amb els efectes benèfics que se'n deriven, sense dubte, però també amb uns altres no tan bons: amb uns efectes tan desastrosos, de vegades, com si aquesta «llibertat» de tribuna i de trona s'aplicara també, posem per cas, al lliure exercici universal de la cirurgia, l'arquitectura o la farmàcia. Supose que em faig entendre, amb aquesta comparació impropicient, però no n'estic del tot segur.

El problema (diguem-ne «problema», encara que només és problema allò que té solució possible: la Santíssima Trinitat o la quadratura del cercle no són problemes; i ara, com vostès poden comprovar, sí que parle una mica per no dir res, però només una mica), el problema, doncs, és que l'expansió del dret universal a parlar en públic (l'expansió del dret, i l'expansió de les oportunitats d'exercir-lo) ha anat acompanyada del descàndid o la desaparició de l'art de «parlar bé». Perquè l'art de la retòrica implicava l'existència d'una posició, una «tesi», alguna cosa, idea o principi, que calia exposar i expressar ordenadament: calia donar forma a una matèria, per tornar a una altra fórmula ben clàssica. I quan es perd la forma, hi ha el gravíssim perill que la matèria es dissolga també en el no-res. No és un perill imaginari: és ben real (si vostès tenen de tant en tant la paciència d'escoltar, posem per cas –i és tot un cas!–, els debats parlamentaris, com aquests dies passats l'anomenat «de l'estat de la nació», comprovaran sense esforç, o només amb l'esforç de la paciència, la insalubre combinació de la inanitat conceptual del discurs polític amb l'absència de la més elemental elegància expressiva). Amb l'afegit que la tribuna pública és ara, com no ho havia estat mai, realment i rigorosament pública: universal. La conferència, el col·loqui o «xerrada» (quina inadequada i horrísona adaptació del castellà *charla!*), la taula redona, tenen una audiència limitada i en general predisposada a valorar les paraules que escolta (altrament, es quedarien a casa): un públic encara «privat», reduït; un públic d'una certa «qualitat» per a un parlant que més o menys ha preparat el que ha de dir (però, ai dolor, sovint amb quina languidesa monòtona ho diuen!). Però la intervenció diguem-ne «improvisada» o «puntual» dins d'aquest invent dubtós que és la tertúlia radiofònica o televisiva (en tinc, no sé si per sort o per dissort, alguna experiència activa, com en tinc molta més de la conferència en una sala), no solament és una de les mostres màximes del «parlar malament», de la inexistència de matèria i la inexistència de forma, sinó que arriba a milions d'espectadors i d'oients indefensos, passius, que poden absorbir la inanitat, la vacuïtat, la intemperància sense estil, el llenguatge tallat i l'absència de sintaxi, al mateix temps que absorbeixen els judicis sense fonament, els prejudicis, la maledicència que ocupa el lloc vacant de les idees, i altres

mercaderies de qualitat ínfima que tan sovint s'hi despatxen (pocs col·loquis d'aquests se n'escapen: alguns, però pocs). Amb la particularitat que és justament aquesta forma sense forma de la paraula pública la que, segons pareix, arriba a una audiència més extensa, i la que més influeix insidiosament en l'expansió i el triomf d'aquella perversió de la raó que és el *prejudici* (el que siga: sempre serà un judici sense forma, una aprovació o una condemna sense raonament ordenat). De tots els efectes lamentables de la liquidació de l'art de parlar bé, aquest és un dels més funestos. I si la idea mateixa de retòrica sembla risible i arnada, recordem que va nàixer com a forma i efecte del debat democràtic, en el lloc on s'inventà aquesta forma de viure. I meditem una mica sobre el fet (a mi em sembla un fet, no una hipòtesi vàcua) que la insistent i universal difusió d'aquesta paraula pública sense forma ordenada, sense estil, sense raonament i sense gràcia divina o humana, pot ser un factor insidiós de corrupció de la substància mateixa de la vida democràtica. Si al principi era el *lógos*, que és paraula i raó, i al final és la infame derrota d'aquest *lógos*, no sé si no estarem més prop del caos que d'un món habitable.